

SARRERA

Aurreko abertzaleek baino garbiago ikusi zuen Euskal Herriari zerk ematen zion kohesio soziologiko-kulturala, Iparrean eta Hegoan, eta zerk izan behar zuen oinarri etorkizuneko euskal estatu independentean: gure hizkuntzak. Hala adierazi zion duela mende erdi bat Martin Ugalderi.

Ez arrazak –euskaldunok berezitasunen batzuk izan arren, arraza-nahasketa bat, azken buruan–; ez erlijio katolikoak, klerikalismo deitoragarriaren tema zen hori –geraondoan faxismoarekin bat egiteagatik galdua zuen erlijio katolikoak izen on guztia, euskal apaiz batzuen salbuespena salbuespen, eta sekularizazioa atarian zen–; ez iragan demokratiko idealizatuak –foruak indarrean zirenean, ez ginen hobeto eta askeago bizi euskaldunok–; aitzitik, ez jakin arren denok ikas dezakegun hizkuntzak, euskarak bereizten gintuen, eta euskal estatu euskalduna eraikitzeko nahiak definitzen.

Lehen Biltzarrean ETA sozialista gisa definitu zen, eta lehen biltzar hartan garrantzi handia izan zuen Txillardegik. Faxismorik eta komunismorik ez, sozialismo humanista. Aberriaren baliabide ekonomiko garrantzizkoenek herriaren esku behar zutela zioen, ekonomiaren nazionalizazioaren alde, beraz; baina inoiz ez alderdi bakarraren, sindikatu bakarraren eta prentsa bakarraren eta ikuspegi bakarraren alde,

faxismoa eta komunismoa aurki eta ifrentzu totalitarioak baitziren, eta ideia eta alderdi-aniztasuna, autogestioa eta federalismoa ziren ezinbestekoak.

Ekonomiaren garrantzia ukaezina bazen ere, linguista, etnologo eta psikologoek frogatua zuten bezala, gizakia ez zen klase batekoa bakarrik, nazio-identitatea, generoa, psikologia hor zeuden, eta klase-borroka ez zen oro; gainera, nazionalki zapaldua zegoen Euskal Herrian kontraesan nagusia abertzaletasuna/inperialismoa zen, eta ez burgesia/langileria; lehentasunak gaizki ezartzeak inperialismo faxistatik sozial-inperialismora ginderamatzan ziurki.

ETAk IV. Biltzarretik V.era bitartean asko zehaztu zituen bere ideologia (1965-1967) eta estrategia. Sozial-inperialista espainolistak alde batera, bi korronte zekuskien ETAn: marxista-leninista abertzalea, bata; eta, sozialista humanista, autogestionario, federalista, bestea –berea–. Bi korronte horien onarpena galdegiten zuten ETaren fundatzailer izan ziren Benito del Vallek, Manu Agirrek eta berak, besteak beste, baina lortu ez zutenek, beste korrontea nagusitu zenez, utzi egin zuten erakundea. Bestelakotua zen bospasei urteetan berek sortu zuten erakundea.

Gertatu berri ziren eta gertatzen ari ziren nazio-askapen mugimenduen arabera, hizkuntzagatik bereziki bereiziriko etnia edo herri baten kontzientzia lau fasek salatzen zuten: 1. Folklore fasea; 2. Hizkuntzaren berpizkunde fasea; 3. Fase politikoa, eta 4. Fase militarra.

Folklore ez zegoen arriskuan, azkena galtzen dena da gainera, baina bigarren faseari ekiteko garaia zen, hirugarrena ahaztu gabe. Laugarrenerako goizegi berriz. Hala irizten zion 1967an; ETaren indargintza 1968. urtean eta ondo-

koetan hasi zen benetan. ETAren aurreko Ekin erakundea Euzko Gazteditik bereiztera eta erakunde berria sortzera eramana zuena seigarren adarra izan zen, hots, militarra, baina apenas ezer gogorrik egin zuen 1967ra arte –1961eko tren-deskarrilatze famatua, Bergarako lapurreta-saiakera, ikurrin-jartze batzuk; beste ezer baino gehiago atxiloteta andanak ekarri zituztenak–; hirugarren munduko gerrilla-borrokek AEBen mendeko Europa Mendebaldean kokaturiko Euskal Herrian jai zuten, eta ekintza-errepresio-ekintzaren espirala ez zen onuragarria, gogorregia zelako: begira Biafrako gerra, zioen 1968an, zer-nolako sarraskia eragin duen.

Ezkerkeriaren aurkako erreferente nagusia izan zen hogei-hogeita bost urtean, bereziki 1965-1980 urteetan, eta aldi berean hizkuntza eta pentsaeraren arteko loturaren eta estrukturalismoaren defendatzaile suharra –azken hau hizkuntzaren garrantzia nabarmentzeko axola handikoa zen heinean bereziki–. Franco hil baino bi urte lehenago, Carretero Blancoren aurkako atentatua baino lehentxeago, “Proyecto de Manifiesto Vasco” idatzi zuen, 70 orrialdeko idatzi politiko nagusia. Besteak beste, estrategia aldetik fronte abertzaleak izan behar zuen nagusi Euskal Herri nazionalki zapalduan, identitatea arriskuan zuen herria zenez gero.

Franco hiltzean klandestinitatea utzi, erbestetik aberri-ratzeari ekin, eta politika pragmatiko-posibilista egiteko garaia zela iritziz, maximalismorik gabe. HASIk eta ESEIk ere gonbita egin zioten, baina ESB iruditu zitzaion egokiena 1976an, betiere abertzaleen frontea edo koalizioa ahaztu gabe, eta, taktikoki 1931ko Lizarrako Estatutuan oin harturik, aliantza taktiko autonomistak Hegoaldeko lau herrialdeetarako.

Batetik, diktadura ondoko lehen hauteskunde orokorre-
tan –1977ko ekaina– ESBk izandako emaitza kaskarrak; bes-
tetik, fronte abertzalea uzteko joerak eta, halaber, alderdi ba-
rruan euskarari zegozkion eskakizunak baliogabetzeak; ho-
rrek guztiak eta beste desadostasun batzuek urrundu zuten
ESBtik, eta zuzendaritzatik kanporatu zuten, beste bi funda-
tzailerekin batean. Herri Batasunera igaro zen independente
gisa, hura jorik une hartako fronte abertzale bakartzat.

Espainiako 1978ko konstituzioa ezin onartua zitzaion,
bereziki autodeterminazioa ukatzen ziolako Euskal Herriari
eta gaztelaniaren alderako diglosia sendotzen zuelako; hala-
ber, haren muga barruko autonomi estatutuak akats larriegi
bat zuen: Nafarroa kanpo uztea, Euskadi Nafarroa denean,
euskal abertzaletasunak Nafarroarik gabe zentzurik ez due-
nean.

1980-1981ean bortizki salatu zuen PNVren saldukeria
eta Euskadiko Ezkerrarena, eta bakarrik zeudela eta fron-
te abertzale bakarra Herri Batasuna zela adierazi. Ordurako
sendo posizionatua zegoen Txillardegi, Espainiako trantsizio
delakoa finkatua zegoen hein bertsuan. Handik aurrera, kon-
traesan nagusia erreformistak versus iraultzaileak zen, eta be-
ra iraultzaileekin zegoen, ezkerreko iraultzaile abertzaleekin.

1981etik 1982ra, Kaliforniako UCLAn urtebete inguru
egin zuen, Andolin Eguzkitza zenarekin batean, Linguisti-
ka ikasten. Hango berri eman zigun, baina ondorio politiko
garbirik atera gabe guretzat: desderdintasun sozial handiak,
teknokrazia gailen, dirua erruz irabaztea axolazkoen, txika-
noak eta indioak baztertuak eta ingelesa ikasi eta integratze-
ko amorratzen, euskaldunak bezalatsu, espiritualtasun aldetik
erlijioaren presentzia nabarmena eta sekta ugari. Hopi in-

dioen artean ibili zen –gogora Whorf, Sapir eta *Hizkuntza eta pentsakera* liburua; hopien egoera negargarria ezaguturik, ondorio hau atera zuen: hizkuntza bizitza duinerako tresna ez bada, ahaztea hobe–; Monte Palomar-en ere izan zen, astronomiaren zaletasunak eramanik. AEBen erraldoikeria ez zen berarentzat –ez guretzat– egina.

1986tik 1992ra bi legegintzalditan senatari izan zen Espainiako senatuan, eta Herri Batasuneko Mahai Nazionalen kide ere bai. Kargu horiek ematen zioten ordezkaritza izenean eta ardurapean, Irlandara joan zen Sinn Feinen biltzar batera 1986an. Alde batzuetatik eredu izango zen, baina bazuen Eirek akats larri bat: euskara aldetik kontraeredua zen. Hurrengo urtean Txomin Iturberen ehorzketan izan zen Aljerian. Eustakio Mendizabal *Txikia* eta Txomin Iturbe miretsi zituen. 1989an, Madrilen Josu Muguruza erail eta Iñaki Esnaola larriki zauritu zituztenean, haiekin zen.

Ez zion errepikatzeari utzi abertzaleatasunak izan behar zuela nagusi Herri Batasunan, bereziki SESB desegitean, zuzendaritzako batzuek dimisioa eman behar zutela adierazteraino. Garai hartan (1991-1992), Baltikoko errepubliketan eta Eslovenian izan zen; hizkuntza eta independentzia aldetik haiek ziren jarraitu beharreko eredu. Urte haietan kargu politikoak utzi zituen, eta autodeterminazioan eta independentzian zentratu beharra defendatu zuen, ezkerreko ideien aurretik, baita fronte abertzalearen ezinbestekotasuna ere.

Ajuria Eneko hitzarmena eta haren ondorioak suharki salatu zituen hamaika artikulutan.

ETAkoe, erabat harturik, 1936ko gudarien lekukoa hartua zuten, hots, Euskal Herri independentearen aldeko gudariak ziren. 1970etik 1976ra harreman estua izan zuen

haietako zenbaitekin. 1971n, Fronte Abertzalea antolatzen saiatzeagatik –Txillardegiren arabera, delako frontea ez zen aurrera atera EAJk nahiago izan zuelako PSOerekin elkartu– Frantziatik kanporatu nahi izan zutenean, etakide multzo batek elkartasunez gose-greba egin zuen –Juan Jose Etxabe, Eustakio Mendizabal, Pérez-Revilla “Tomasón”, Garmendia “Korta”, Goikoetxea “Txapela”, Txomin Iturbe...–, eta intelektual ezagunak ere kanporaketaren aurka agertu ziren: Guy Heraud, Vercors, Claude Bourdet, Daniel Mayer, Georges Casalis, Etxeberri-Aintxart.... Ondotik, 1972ko urrian eta 1974ko urtarrilean, berak beste bi gose-greba egin zituen kanporatu nahi zituzten etakideekiko elkartasunez. 1997ko abenduan, Lizarra-Garazi baino lehentxeago, duda egiten zuen ez ote zegoen infiltraziorik erakunde armatuan, hura abertzaletasunarentzat oso kaltegarri ziren ekintzak egitera bultzatzen zuenik.

Lizarra-Garaziren garaiko optimismo laburrari ondoko dezepzio luzeak jarraitu zion, eta Aralar alderdira egin zuen, borroka armatuari kaltegarri iritzita. Ibarretxe Planak erreka jo arte, hortxe nonbait, eutsi zion esperantzari, politika bidez autodeterminazioa lor zitekeen itxaropenari. Ibarretxe Planaren porrota eta abandonua ikusirik, eta katalanak bide baketsuetatik joanez estatutu berriaren kontuarekin nola zebiltzan ikusirik, oster, etsipen politikoan jausi zen. 2007ko urtarrilean, Bilbon manifestazioa ETaren aurka, eta han, besteak beste, Aralar; eta, handik laster, maiatzeko hauteskundeetara Aralar Ezker Batua-Berdeekin koalizioan; alde egin zuen Aralarretik.

Herri Batasunera egin zuen berriz; hango lagunek legez aurkez zezaketen aukera bakarraren alde eginez, hots, EAE-ANVren alde, Senaturako hautagaitza onartuz.

Patxi Lopezen gobernua jorratzen eta euskararen eta autodeterminazioren defentsan eman zituen azken urteak.

Aski hurbiletik eta denbora aski luzean ezagutu zuen Patxi Zabaletak Txillardegiz dio suharra zela izaeraz, eta itzalen artean bazuela “anti” izateko joera, baita gidarien aurka joatekoa ere, baina, argiei doakienez, oso argia eta kontsekuentea izan zela bere oinarri eta printzipioetan eta, berrogei urte geroago jaio izan balitz, oso politikari ona izanen zela. Behar baino berrogei urte lehenago jaioa politikari doakionez!

Gutxik bezala ezagutu, maitatu eta aldarrikatu zuen Euskal Herria, Ipar eta Hego; hemengo abertzaleekin bezain etxeko gertatu zen *enbatazale* eta ondokoekin; kultura espainola baino gehiago frantsesa ezagutu zuen, eta Euskal Herriarena oroz lehen eta gain.

Bi hitzetan, hirurogeitaka urteetan, Euskal Herri aske, euskaldun, eta bere baliabideen jabe izango denaren alde eman du bizia, eta borroka horretan aitzindari kontsekuentea izan dugu.

Lanaren antolaketa

Bi zatitan banatu dugu: lehenbizikoan, Txillardegiren oinarri ideologikoak dira xede nagusi, bere bilakaeran. Bigarrengoan, Txillardegiren unean uneko hautu politikoak dira ardatz, haiek garai jakin bakoitzeko egoera politikoan txertaturik.

Lan hau egiteko informazio-iturri nagusi Txillardegiren idatziak izan ditut. Bereziki liburu hauek: *Huntaz eta hartaz*, *Euskal Herritik erdal herrietara*, *Euskal Herria helburu*, eta hamaika aldizkari eta egunkaritan argitaraturiko artikulak, bereziki hauetan: *Tierra Vasca*, *Zutik*, *Jakin*, *Branka*,

(Zeruko) Argia, Anaitasuna, Enbata, Garaia, Punto y Hora, Egin, Egunkaria/Berria.

Izengoitiak ere aipatu nahi ditut. Frankismo garaian, azaldu beharrik ez dagoen segurtasun-arrazoiengatik izengoiti ugari erabili zuen. Hona garrantzizkoenak: Usako (*Tierra Vasca*-n), Jean (*Zutik*-en), Harribizketa (*Enbata*-n), Goihenetxe (*Zeruko Argia*-n), Larresoro (*Zeruko Argia, Anaitasuna*-n)...

Eskerrak ematea

Jone Forkada, Mikel Epaltza, J.L. Elgoro, Iñaki Aldekoa, J.M. Elexpuru, Patxi Zabaleta, Joxe Azurmendi eta Kepa Anabitarteri, emandako laguntza eta informazioaren aldera.

Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekako Josune Olabarriari; Lazkaoko Beneditarren Fundazioko liburutegiko Miren Barandiarani eta Etxahun Galparsorori; *Argia* aldizkariari, eta *Berria* egunkariari, Juan Luis Zabalari bereziki, emandako laguntzagatik.

Bestalde, lan hau egiterik ez nuen izango Txillardegiren bibliografia hautatua izan ez banu lagungarri, Pruden Gartzia eta Henrike Knörrek egina.

J.L. Ormaetxea “Txipi”ri zuzenketak biziki eskertzen dizkiot, Patxi Salaberria Muñoari ere bai egindako oharra, eta J.M. Odriozolari emandako amore eta laguntza, eta hitzaurrea, jakina.

Eta, jakina, Elkar argitaletxeari, eta Xabier Mendiguren Elizegiri.

Pako Sudupe